

ΜΑΙΡΗ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ
ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΠΟ ΤΟ 1976
ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Η εισαγωγή ενός, ίσως, υπερβολικά φιλόδοξου
στις επιδιώξεις του θεσμού*

Ο θεσμός του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού εισήχθη-
κε στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση ως μάθημα με τον Ν. 309/76 και άρχι-
σε να εφαρμόζεται πειραματικά το 1978 στην Γ' Γυμνασίου μερικών σχο-
λείων της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης από εκπαιδευτικούς
όλων των ειδικοτήτων που παρακολούθησαν ολιγοήμερα σεμινάρια ενημέ-
ρωσης.

Το θέμα που σχετίζεται με την επιστημονική επάρκεια των περισσό-
τερων εκπαιδευτικών που αναλαμβάνουν τη «διδασκαλία» του ΣΕΠ είναι
ένα ζήτημα στο οποίο θα επανέλθουμε και το οποίο απασχόλησε, και ακόμη
απασχολεί, όσους ασχολούνται με τον ΣΕΠ είτε σε θεωρητικό επίπεδο είτε
σε επίπεδο διαμόρφωσης εκπαιδευτικής πολιτικής.

Επίσης, πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι ο ΣΕΠ εισήχθη ως «μά-
θημα» και παρέμεινε μ' αυτή τη μορφή μέχρι σήμερα στα σχολεία μας χω-
ρίς να καταστεί δυνατή η αξιοποίηση άλλων εσωσχολικών και εξωσχολι-
κών δραστηριοτήτων που θα βοηθούσαν τους μαθητές και τις μαθήτριες να
αποκτήσουν περισσότερη και βαθύτερη γνώση της αγοράς εργασίας και του
κόσμου των επαγγελμάτων. Αυτό, επίσης, είναι ένα θέμα στο οποίο θα επα-
νέλθουμε.

Μετά τα γενέθλια έτη 1976 και 1978 η εφαρμογή του ΣΕΠ γενικεύ-
τηκε, ώσπου το 1982 είχε επεκταθεί σ' όλα τα Γυμνάσια της χώρας.

Το 1985 με το νόμο 1566 καθιερώνεται η εφαρμογή του σ' όλες τις τά-
ξεις του Γυμνασίου καθώς επίσης και στην Α' και Β' Γενικού Λυκείου, στη

* Η εργασία αυτή παρουσιάστηκε στα πλαίσια του Εκπαιδευτικού Συνεδρίου που έγινε στις 6 και 7 Ιουνίου 1997 προς τιμή του ομότιμου καθηγητή του ιδρύματος κ. Χρ. Φράγκου και είχε θέμα «Ελληνική Εκπαίδευση 1975-1997. Όψεις συνέχειας και μεταβολής».

Α' Τεχνικού-Επαγγελματικού Λυκείου και στην Α' Ενιαίου Πολυκλαδικού Λυκείου. (Ζαγγή-Τεμπούλου και Σταθαπαχοπούλου, 1994). Η εφαρμογή του θεσμοθετείται να γίνεται πάλι από εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης όλων των ειδικοτήτων που έχουν τύχει ειδικής επιμόρφωσης στα ΠΕΚ ή σε ειδικά σεμινάρια που οργανώνονται κατά περιόδους. Αυτή η έμφαση στην προτεραιότητα επιλογής επιμορφωμένων εκπαιδευτικών - με όλες τις αδυναμίες που την χαρακτηρίζουν ούτως ή άλλως - έχει καταστρατηγηθεί σε μεγάλο βαθμό, όπως θα δούμε παρακάτω.

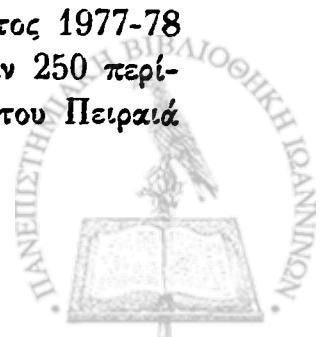
Επίσης στον ίδιο νόμο θεσμοθετείται η απόσπαση σε κάθε Διεύθυνση ή Γραφείο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ενός εκπαιδευτικού, υπεύθυνου ΣΕΠ - κατά προτεραιότητα επιμορφωμένου στα ΠΕΚ σε θέματα επαγγελματικού προσανατολισμού - με αρμοδιότητα τον σχεδιασμό της εφαρμογής του στα σχολεία της περιοχής.

Στον ίδιο νόμο επίσης προβλέπεται η δημιουργία στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο τομέα με αρμοδιότητες ΣΕΠ - το έργο του οποίου ουσιαστικά γίνεται από μια μικρή ομάδα επιμορφωμένων στο θέμα εκπαιδευτικών - έργο του οποίου είναι η κατάρτιση των προγραμμάτων επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε θέματα εφαρμογής του ΣΕΠ και η εκπόνηση των αναλυτικών προγραμμάτων διδασκαλίας του στα σχολεία.

Ο νόμος 1566/85 αναφέρεται επίσης στον σκοπό και στους τρόπους εφαρμογής του ΣΕΠ στα σχολεία. Σχετικά με το σκοπό επισημαίνεται: «Ο ΣΕΠ στοχεύει ιδίως στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών, στην πληροφόρησή τους για τις επαγγελματικές διεξόδους, στην ενημέρωσή τους για τα μεταβατικά στάδια προς την επαγγελματική αποκατάσταση και στην αρμονική ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο». Στο κατά πόσο επιτρέπεται να ζητάμε από επιμορφωμένους ή μη εκπαιδευτικούς - και μόνο από αυτούς - να ανταποκριθούν με ένα εβδομαδιαίο ωριαίο μάθημα στους παραπάνω στόχους είναι ένα θέμα που θα σχολιάσουμε περισσότερο στη συνέχεια.

Τη σχολική χρονιά 1993-94, ύστερα από εισήγηση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, το Υπουργείο Παιδείας κατήργησε την εφαρμογή του ΣΕΠ στην Α' και Β' τάξη του Γυμνασίου με μια διαφαινόμενη πρόθεση δημιουργίας Κέντρων Πληροφόρησης, τη λειτουργία των οποίων απομένει να δούμε. Στη θέση του ΣΕΠ εισήχθη η διδασκαλία της Πληροφορικής και της Τεχνολογίας.

Σχετικά με τις προσπάθειες επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών που ανέλαβαν τη διδασκαλία του ΣΕΠ στα σχολεία, το σχολικό έτος 1977-78 έγινε το πρώτο επιμορφωτικό σεμινάριο στο οποίο συμμετείχαν 250 περίπου εκπαιδευτικοί και διευθυντές των Γυμνασίων της Αθήνας, του Πειραιά

και της Θεσσαλονίκης που ήταν περιοχές στις οποίες εφαρμόστηκε αρχικά πειραματικά ο θεσμός.

Ύστερα από αυτή την πρώτη προσπάθεια έγιναν σε διάφορες πόλεις τριήμερα και πενθήμερα σεμινάρια επιμόρφωσης και κατόπιν μια σειρά δεκαπενθήμερων σεμιναρίων το 1982 στα οποία συμμετείχαν 2.500 εκπαιδευτικοί, οι οποίοι ενημερώθηκαν πάνω στους σκοπούς του ΣΕΠ, στο ρόλο του καθηγητή/τριας ΣΕΠ και στους σκοπούς υλοποίησης των αναλυτικών προγραμμάτων.

Από το 1983 ως το 1986 διοργανώθηκαν σε διάφορες περιοχές της χώρας πεντάμηνα σεμινάρια επιμόρφωσης εκπαιδευτικών πάνω σε θέματα ΣΕΠ. Αυτά τα σεμινάρια πραγματοποιήθηκαν με χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στα πλαίσια του Προγράμματος: «Η μετάβαση από το σχολείο στην εργασία» και τα παρακολούθησαν περίπου 450 εκπαιδευτικοί. (Σαμοίλης, 1991).

Από το 1986 ως το 1994 υπήρξαν κάποιες προσπάθειες ενημέρωσης των εκπαιδευτικών διάρκειας μιας έως δύο ημερών που τις επεχείρησαν οι υπεύθυνοι του ΣΕΠ σε διάφορους νομούς.

Από το Νοέμβριο του 1994 ως τον Ιανουάριο του 1995 έγινε η τελευταία συστηματική προσπάθεια για επιμόρφωση εκπαιδευτικών που θα ανέλαμβαναν τον ΣΕΠ στα σχολεία. Τα σεμινάρια οργανώθηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, τη Διεύθυνση Σπουδών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και τον Οργανισμό Επαγγελματικής και Εκπαιδευτικής Κατάρτισης (Ο.Ε.Ε.Κ.), τα παρακολούθησαν γύρω στους 2.000 εκπαιδευτικοί, έγιναν σε διάφορες περιοχές της χώρας και διήρκεσαν μια εβδομάδα.

Κατά τη διάρκεια αυτής της πρώτης εικοσαετίας εφαρμογής του ΣΕΠ στα σχολεία ένας μικρός αριθμός εκπαιδευτικών παρακολούθησε με κρατικές υποτροφίες μαθήματα Επαγγελματικού Προσανατολισμού σε χώρες του εξωτερικού, ενώ στη χώρα μας είναι ένα γνωστό αντικείμενο που δεν αποτελεί πάντα επιλογή στο πρόγραμμα των μαθημάτων των Περιφερειακών Επιμορφωτικών Κέντρων.

Ύστερα από αυτή την πολύ σύντομη παρουσίαση του νομοθετικού και οργανωτικού πλαισίου εφαρμογής του ΣΕΠ στα σχολεία και των προσπαθειών επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών που τον αναλαμβάνουν, θα θέλαμε να σταθούμε λίγο περισσότερο στον σχολιασμό κάποιων θεμάτων, καίριας - κατά την άποψή μας - σημασίας, τα οποία χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης που είναι απαραίτητη για την αναβάθμιση του θεσμού στα σχολεία.

Γιατί, όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα, φτάσαμε να αντιμετωπίζουμε την πραγματικότητα ενός μάλλον υποβαθμισμένου θεσμού που οι μαθητές και οι μαθήτριες, στην πλειοψηφία τους, αντιμετωπίζουν ως «ώρα του

παιδιού» και οι εκπαιδευτικοί, επίσης στην πλειοψηφία τους, ως ένα πάρεργο, το οποίο - και δικαιολογημένα - δεν αισθάνονται επαρκώς προετοιμασμένοι και καταρτισμένοι να αναλάβουν και πολλές φορές το κάνουν για να συμπληρώσουν το ωράριό τους.

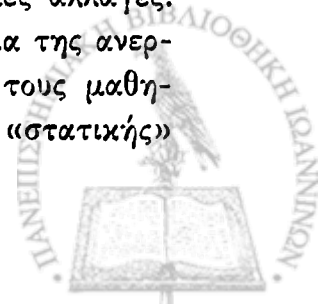
Όπως ήδη έχουμε αναφέρει μια σοβαρή αδυναμία που σχετίζεται με την εισαγωγή του ΣΕΠ στο σχολείο συνδέεται με το γεγονός ότι έχει εισαχθεί και έχει παραμείνει μέχρι σήμερα με τη μορφή ενός παραδοσιακού σχολικού μαθήματος παρά τις ιδιαιτερότητες που τον χαρακτηρίζουν, όπως απουσία «εξέτασης» και αξιολόγησης των παιδιών, (Κασωττάκης, 1995), προσπάθεια σύνδεσης του σχολείου με χώρους έξω από αυτό, προσέγγιση και διαπραγμάτευση θεμάτων που σχετίζονται άμεσα με τη ζωή που θα ζήσουν όταν αποφοιτήσουν από το σχολείο. Αυτές οι ιδιαιτερότητες επιβάλλουν την υιοθέτηση της χρήσης - σε επίπεδο επαγγελματικής πληροφόρησης - και άλλων προσεγγίσεων και πρακτικών πέρα από αυτή που τυπικά έχουμε υιοθετήσει στα σχολεία μας για τη διδασκαλία όλων των υπόλοιπων γνωστικών αντικειμένων και της οποίας κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι ο εκπαιδευτικός μιλάει και τα παιδιά - αν υπάρχουν οι προδιαφές - ακούνε ό,τι καινούργιο έχει να τους προσφέρει.

Αναμφισβήτητα είναι αξιόλογη η προσπάθεια που έχει γίνει από την ομάδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για την προετοιμασία έντυπου πληροφοριακού υλικού που διανέμεται στις μαθήτριες και στους μαθητές και το οποίο επιχειρεί να τους φέρει σε επαφή με τον κόσμο των επαγγελματιών δίνοντάς τους πληροφορίες για τη φύση της εργασίας, τις συνθήκες εργασίας, την απαιτούμενη εκπαίδευση και τους τομείς απασχόλησης.

Ίσως κάποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι μέσα σε είκοσι χρόνια δεν θα μπορούσαμε να περιμένουμε περισσότερα από ένα νεοεισαχθέντα θεσμό που επιχειρεί με δειλά βήματα να ορθοποδήσει στο χώρο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Η διάθεση στα σχολεία έντυπου πληροφοριακού υλικού είναι αναμφίβολα ένα σημαντικότατο πρώτο βήμα για τη διεύρυνση του επαγγελματικού ορίζοντα των παιδιών που ορίζεται ως το φάσμα των ουσιαστικά διαφορετικών επαγγελμάτων για τα οποία κάποιος είναι ενήμερος. (Hayes and Porson, 1972). Και αυτό είναι περισσότερο σημαντικό και αναγκαίο στην εποχή μας που χαρακτηρίζεται από ραγδαίες εξελίξεις στο χώρο της οικονομίας, των επιχειρήσεων, της βιομηχανίας, της τεχνολογίας, της επεξεργασίας πληροφοριών, των μεθόδων παραγωγής και διάθεσης των αγαθών, καθώς επίσης από εντυπωσιακές κοινωνικές και εκπαιδευτικές αλλαγές.

Όλα τα παραπάνω, χωρίς να ξεχνάμε το τεράστιο πρόβλημα της ανεργίας, δημιουργούν στο σχολείο την υποχρέωση να ενημερώσει τους μαθητές και τις μαθήτριες σε δύο επίπεδα. Το ένα είναι αυτό της «στατικής»

όπως πολλοί αποκαλούν, πληροφόρησης που επιχειρείται και σήμερα, ως ένα βαθμό, και το οποίο δεν επιτρέπεται, κατά την άποψή μου, να υποβαθμίζουμε, όπως πολύ συχνά γίνεται. Οι μαθητές και οι μαθήτριες έχουν ανάγκη να γνωρίζουν παλιές και νέες επαγγελματικές διεξόδους και τομείς απασχόλησης σε τοπικό και εθνικό επίπεδο καθώς επίσης και το σύνολο του φάσματος των σπουδών τις οποίες μπορούν να ακολουθήσουν· ιδιαίτερα εκείνοι και εκείνες που η οικογένειά τους δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις απορίες και τις ανάγκες τους για πληροφόρηση.

Θα αποτελούσε όμως ουσιαστικότερη προσφορά από την πλευρά του σχολείου η απόπειρά του να προχωρήσει και πέρα από αυτό το επίπεδο της απλής «στατικής» - μέσα από έντυπο υλικό - πληροφόρησης και παροχής γνώσεων για σπουδές, επάγγελματα και την αγορά εργασίας· αυτή είναι η «από έξω» πληροφόρηση. Είναι όμως τελείως διαφορετικό πράγμα η «από μέσα» γνώση. Και αυτή θα μπορούσαμε να την εξασφαλίσουμε στα παιδιά με επισκέψεις σε χώρους εργασίας, με προσκλήσεις επαγγελματιών στο σχολείο να μιλήσουν στα παιδιά για τη δουλειά τους και να απαντήσουν στις σίγουρες ερωτήσεις τους και με την παραγωγή τηλεοπτικών προγραμμάτων που είναι δυνατό να παρουσιάσουν στις μαθήτριες και στους μαθητές πολλούς χώρους εργασίας και ιδιαίτερα εκείνους στους οποίους η πρόσβαση δεν είναι εύκολη ή απαγορεύεται.

Στην εκμετάλλευση των δυνατοτήτων της τηλεοπτικής παραγωγής θα ήθελα να σταθώ λίγο παραπάνω για να επισημάνω μια δυνατότητα που μας προσφέρει και την οποία καθόλου δεν έχουμε αξιοποιήσει στην υπηρεσία της επαγγελματικής πληροφόρησης.

Αυτή η δυνατότητα συνδέεται με την οργάνωση και την διεξαγωγή συνεντεύξεων με άτομα που εκπροσωπούν όλο το επαγγελματικό φάσμα που, αν εξασφαλισθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις, όπως προσεκτικά επιλεγμένοι/ες ομιλητές και ομιλήτριες και ερωτήσεις και κατάλληλη μέρα ώρα μετάδοσης, μπορούν να πληροφορήσουν τα παιδιά για τις ψυχοκοινωνικές πλευρές των διάφορων επαγγελμάτων που σχετίζονται με τις κοινωνικές επιπτώσεις και συνέπειες που έχει στη ζωή μας η εξάσκηση ενός συγκεκριμένου επαγγέλματος. (Hayes and Hopson, 1972).

Είναι πολύ σημαντικό να προσπαθήσουμε να δώσουμε στα παιδιά να αντιληφθούν, στο βαθμό που η ηλικία τους το επιτρέπει, τι σημαίνει να ζει κάποιος όπως ζει ένας ηλεκτρολόγος ή εκπαιδευτικός ή μουσικός ή στρατιωτικός κ.ά. Σίγουρα είναι, ως ένα βαθμό, μια μορφή πληροφόρησης με υποκειμενικό χαρακτήρα μια και χρωματίζεται από τις προτεραιότητες που ο καθένας μας θέτει και από τη σημασία που δίνει σε κάθε μια από τις επιπτώσεις που έχει η εξάσκηση του επαγγέλματός του στη ζωή του. Παρόλα αυτά θεωρώ ότι είναι σημαντικό οι μαθήτριες και οι μαθητές να έχουν την

ευκαιρία να αναπτύξουν κάποιο προβληματισμό για την ψυχοκοινωνική πλευρά των διαφόρων επαγγεμάτων παίρνοντας υπόψη τους πληροφορίες για θέματα που σχετίζονται με τη μισθοδοσία, επιδόματα, συντάξεις, ασφαλιστικό, προοπτικές εξέλιξης, ώρες εργασίας, διάρκεια διακοπών, ανταγωνισμό στο επάγγελμα, κορεσμό του επαγγέλματος, εξάρτηση από ανωτέρους στην ιεραρχία κ.ά., που είναι πληροφορίες που λείπουν όχι μόνο από την ελληνική αλλά, σε μεγάλο βαθμό, και από την διεθνή επαγγελματική βιβλιογραφία.

Άλλες δραστηριότητες για τον εμπλουτισμό της επαγγελματικής πληροφόρησης των παιδιών θα μπορούσαν να συμπεριλάβουν: προσκλήσεις παλιών μαθητών και μαθητριών του σχολείου να μιλήσουν για τα προβλήματα που αντιμετώπισαν στην προσπάθειά τους να βρουν δουλειά είτε αμέσως μετά την αποφοίτησή τους είτε πριν, κατά τη διάρκεια ή μετά την αποπεράτωση των σπουδών τους, καθώς επίσης και η ανάθεση ομαδικών και ατομικών εργασιών στα παιδιά είτε πάνω σε θέματα που ο/η υπεύθυνος/η εκπαιδευτικός ΣΕΠ προτείνει ή που αυτά τα ίδια ενδιαφέρονται να αναπτύξουν, όπως για παράδειγμα κλίμακες φορολογίας εισοδήματος, καταγραφή των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών δυνατοτήτων που υπάρχουν στην περιοχή τους κ.ά.

Επίσης θα μπορούσαμε να εκμεταλλευτούμε την πιθανή εργασιακή εμπειρία κάποιων παιδιών κατά τη διάρκεια των διακοπών του σχολείου ζητώντας τους να μεταφέρουν στους συμμαθητές και στις συμμαθήτριές τους την πραγματική τους εμπειρία που σχετίζεται με την έννοια της πειθαρχίας στην διεκπεραίωση μιας δουλειάς ή με διάφορες άλλες ευχάριστες ή δυσάρεστες -αλλά πραγματικές και όχι θεωρητικές- καταστάσεις που αντιμετώπισαν. (Hayes and Hopson, 1972).

Δυνητικά έχουμε επίσης στη διάθεσή μας να σκεφτούμε πώς θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε οποιαδήποτε προσφορά για επαγγελματική πληροφόρηση που οι γονείς των παιδιών του σχολείου θα μπορούσαν να προσφέρουν.

Ένα άλλο θέμα στο οποίο θα ήθελα να σταθώ και για το οποίο πολύς λόγος γίνεται στον τομέα του επαγγελματικού προσανατολισμού είναι το θέμα της αυτογνωσίας και της αυτοαντίληψης των παιδιών μια και όταν αναφερόμαστε στον επαγγελματικό προσανατολισμό αναφερόμαστε σε μια μακρόχρονη διαδικασία που στόχο έχει να βοηθήσει τα παιδιά να πάρουν εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις που να στηρίζονται, ή που θα 'πρεπε να στηρίζονται, από τη μια πλευρά στη γνώση των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών διεξόδων και δυνατοτήτων και της αγοράς εργασίας και, από την άλλη, στη γνώση του εαυτού τους.

Έχω τη γνώμη ότι, αν αντιληφθούμε τον ΣΕΠ ως μια διαδικασία παρέμβασης στον τομέα της αυτογνωσίας των μαθητών και των μαθητριών που παίρνει τη μορφή μιας συνεχούς προσπάθειας διάγνωσης ατομικών χαρακτηριστικών μέσα από την υιοθέτηση της χρήσης ψυχομετρικών μετρήσεων, κινούμαστε σε πάρα πολύ επικίνδυνο έδαφος. Ιδιαίτερα αν αυτή η παρέμβαση γίνει από άτομα που πολύ λίγα πράγματα γνωρίζουν - και κατά συνέπεια μπορούν να μεταφέρουν στα παιδιά - για το πώς τα ενδιαφέροντα, οι δεξιότητες, οι ικανότητες, οι στάσεις, οι αξίες και η προσωπικότητα διαμορφώνονται και εξελίσσονται και για τους καθοριστικούς παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση όλων των παραπάνω χαρακτηριστικών.

Από την άλλη πλευρά, αποτελεί ένα τεράστιο ζητούμενο η υποχρέωση των παιδιών να πάρουν σημαντικές αποφάσεις που θα διαμορφώσουν την υπόλοιπη ζωή τους σε μια ηλικία που είναι ακόμη σχετικά ανώριμα, εξαρτημένα από τους γονείς τους, έχουν μπροστά τους πολλά χρόνια προσωπικής εξέλιξης σε έναν κόσμο που αλλάζει με ταχύτατους ρυθμούς και, το σημαντικότερο ίσως, πολλά από αυτά δεν έχουν αποκρυσταλλωμένη άποψη για τα ατομικά τους χαρακτηριστικά.

Θα έλεγα ότι, επειδή ο τομέας της αυτοαντίληψης και της αυτογνωσίας είναι σε σημαντικό βαθμό μια περιοχή προβληματισμού με πολύ υποκειμενική χροιά, θα έπρεπε να αφήσουμε τα παιδιά να τον διαχειριστούν και να τον προσδιορίσουν, μέσα από μια διαδικασία προσωπικής επεξεργασίας, μόνα τους. Εξ άλλου το σχολείο, ούτως ή άλλως, μέσα από τη διαδικασία της αξιολόγησης των μαθητών και των μαθητριών επί μια σειρά ετών παρεμβαίνει και θέτει τα πλαίσια μέσα στα οποία η συντηρητική τους πλειοψηφία θα αρχίσει -δυστυχώς από απαράδεκτα μικρή ηλικία- να διαμορφώνει άποψη για το επίπεδο της ικανότητάς τους σε διάφορους τομείς γνώσεις.

Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε ότι η άποψη που διαμορφώνουν τα παιδιά για το επίπεδο και την ποιότητα των ικανότητων τους με βάση μόνο την επίδοσή τους στο σχολείο είναι μόνο ένα τμήμα από ό,τι αποτελεί το οικοδόμημα της αυτοαντίληψής τους. Και αυτό πρέπει να βοηθήσουμε τους μαθητές και τις μαθήτριες να το καταλάβουν.

Εκεί που ο επαγγελματικός προσανατολισμός - και όχι μόνο αυτός - θα μπορούσε να συνεισφέρει στο επίπεδο του αυτοκαθορισμού του κάθε παιδιού είναι να το βοηθήσει να καταλάβει ότι πολλές από τις ικανότητες που είναι απαραίτητες για την επιτυχία του στη ζωή ούτε αξιολογούνται στο σχολείο -ας αφήσουμε ασχολίαστο τον τρόπο με τον οποίο αξιολογείται ό,τι αξιολογείται στο σχολείο - ούτε διδάσκονται στο σχολείο.

Να το βοηθήσει επίσης να αντιληφθεί τη σπουδαιότητα του προβληματισμού και της ανάγκης για απαντήσεις πάνω σε θέματα που σχετίζονται με τα ενδιαφέροντά του, τις δεξιότητές του, τις ικανότητές του, τα ταλέ-

ντα του, τις αξίες και τις ανάγκες του, καθώς επίσης να το βοηθήσει να καταλάβει ότι οι άνθρωποι διαφέρουν μεταξύ τους σε σχέση με πολλά ατομικά χαρακτηριστικά, ότι υπάρχουν παράγοντες που επιδρούν και διαμορφώνουν αυτά τα χαρακτηριστικά και ότι το διαφορετικό πρέπει να το σεβόμαστε - γιατί είναι απαραίτητο και αναπόφευκτο - και όχι να το περιφρονούμε και να το καταδικάζουμε.

Μία άλλη περιοχή, πολύ σημαντική για τον επαγγελματικό προσανατολισμό, την οποία οι μαθητές και οι μαθήτριες πρέπει να διερευνήσουν στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν αυτογνωσία, σχετίζεται με ό,τι λέγεται «επαγγελματική αυτοαντίληψη» και ορίζεται με όρους που αναφέρονται στο είδος της ικανοποίησης ή ενός συνδυασμού ικανοποιήσεων που ζητάει κάποιος από τη δουλειά του. (Hayes and Hopson, 1972).

Αυτές οι ικανοποιήσεις μπορεί να συνδέονται με τις υλικές απαιτήσεις που έχουμε από ένα επάγγελμα (π.χ. επίπεδο και συνεχής ροή εισοδήματος, εισοδηματικές προοπτικές, φυσικές συνθήκες εργασίας, ώρες και ημέρες εργασίας κ.α.), με τις απαιτήσεις για την εξασφάλιση προσωπικού, κοινωνικού και επαγγελματικού κύρους, με την επιθυμία μας να μας δίνει το επάγγελμα τη δυνατότητα να επενδύσουμε και να εκμεταλλευτούμε κάποιες ικανότητες που πιστεύουμε ότι έχουμε ή κάποιες κυρίαρχες αξίες στη ζωή μας καθώς επίσης και με τις απαιτήσεις μας για ποικιλία, μοναχικό εργασιακό περιβάλλον, ανάγκη συναναστροφής με άλλα άτομα, ταξίδια, εργασία σε ανοικτούς χώρους κ.ά.

Και επειδή, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, το επάγγελμα που εξασκούμε καθορίζει σε σημαντικότερο βαθμό το είδος και την ποιότητα της ζωής που ζούμε, αποτελεί εκπαιδευτική υποχρέωση να βοηθήσουμε τους μαθητές και τις μαθήτριες να αναπτύξουν την «εξω-επαγγελματική αυτοαντίληψη» τους, που σημαίνει να τους βοηθήσουμε να προβληματιστούν για το είδος της ζωής που θέλουν να ζήσουν. (Hayes and Hopson, 1972).

Για πολλούς αυτός ο προβληματισμός αποτελεί την ουσία κάθε εκπαιδευτικής φιλοσοφίας μια και ενθαρρύνει το άτομο να σκεφτεί για λογαριασμό του, να σκεφτεί σχετικά με τον εαυτό του και για τον περίπλοκο κόσμο στον οποίο καλείται να ζήσει. Η τελική απόφαση για τις επιλογές, τις προτιμήσεις, τις προτεραιότητες είναι δική της ή δική του. Αρκεί να το έχουμε βοηθήσει να προβληματιστεί αναφορικά με τις πιθανές συνέπειες της οποιασδήποτε απόφασης και επιλογής και αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους σκέφτεται να την κάνει.

Το τελευταίο θέμα στο οποίο θα ήθελα να σταθώ συνδέεται με ένα σοβαρό πρόβλημα που από την αρχή της εισαγωγής του στα σχολεία αντιμετώπισε - και ακόμη αντιμετωπίζει ο ΣΕΠ - και το οποίο σχετίζεται με την

ανάληψή του από εκπαιδευτικούς όλων των ειδικοτήτων, κατά προτεραιότητα βέβαια επιμορφωμένων.

Κατ' αρχή να τονίσουμε κάτι μάλλον γνωστό και αυτονόητο. Επιμόρφωση και εξειδίκευση χρειάζεται κάποιος ο οποίος ήδη έχει μορφωθεί ή ειδικευθεί σε κάτι. Και όπως όλοι πολύ καλά γνωρίζουμε για τους εκπαιδευτικούς που αποφοιτήσανε και αποφοιτούν και σήμερα από τα Πανεπιστήμιά μας πολλοί λίγοι είναι εκείνοι και εκείνες που έχουν αποκτήσει τις γνώσεις που θα τους/τις βοηθούσαν με μια συνεχή προσπάθεια επιμόρφωσης - το επίπεδο και η μορφή της οποίας θα εξαρτηθούν από το τι θα τους ζητηθεί να κάνουν - να αναλάβουν την αποτελεσματική κάλυψη του σχολικού, εκπαιδευτικού και επαγγελματικού προσανατολισμού.

Αλλά ακόμη και στην περίπτωση των έστω επιμορφωμένων εκπαιδευτικών η κατάσταση είναι πάλι αποκαρδιωτική μια και πολλοί από αυτούς δεν τον αναλαμβάνουν στα σχολεία είτε γιατί πια δεν το επιθυμούν, είτε γιατί έχουν πάρει σύνταξη, είτε γιατί καλύπτουν το ωράριό τους με το μάθημα της κύριας ειδικότητάς τους, είτε γιατί είναι υπεύθυνοι του ΣΕΠ στις διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, είτε γιατί έχουν αναλάβει άλλες διοικητικές θέσεις. (Κασσωτάκης 1995).

Βέβαια, κάποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι υπάρχει δυσκολία στην εύρεση τόσων εκπαιδευτικών με γνώσεις πάνω σε συναφή με τον επαγγελματικό προσανατολισμό θέματα που θα μπορούσαν να τον αναλάβουν στα σχολεία. Η σειρά διορισμού των εκπαιδευτικών με βάση την επετηρίδα, που δεν παίρνει υπόψη τον γνωστικό χαρακτήρα των σπουδών τους, δημιουργεί ένα σοβαρό εμπόδιο στην όσο το δυνατό γρηγορότερη ανάθεση του επαγγελματικού προσανατολισμού σε όσες και όσους αποφοίτους Πανεπιστημιακών Τμημάτων είναι εξ αντικειμένου περισσότερο σχετικοί/ές με το θέμα.

Ο επαγγελματικός προσανατολισμός είναι μια δραστηριότητα που από τη φύση της διαπραγματεύεται θέματα που σχετίζονται με την πληροφόρηση για επαγγέλματα, με την αυτοαντίληψη των παιδιών, με τη λήψη αποφάσεων, με την αγορά εργασίας και με μια πλειάδα συναφών με την επαγγελματική διαπαιδαγώγηση των παιδιών θεμάτων. Είναι μια διαδικασία που παίρνει ή επιβάλλεται να πάρει τα παιδιά έξω από τους τοίχους του σχολείου, νοητικά και πρακτικά, και να τα μεταφέρει στον κόσμο που θα ζήσουν μετά την αποφοίτησή τους από αυτό. Και αυτό το πολυδιάστατο έργο δεν επιτρέπεται να εξακολουθήσουμε να το αναθέτουμε σε επιμορφωμένους ή όχι εκπαιδευτικούς.

Θα έλεγα ότι, ίσως, πρέπει να σκεφτούμε την πιθανότητα η δραστηριότητα του επαγγελματικού προσανατολισμού να αναλαμβάνεται από περισσότερα από ένα άτομα τα οποία θα μοιράζονται τις αρμοδιότητες αυτού

του πολυεπιπεδου θεσμού.

Αυτή την ομάδα θα μπορούσαν να τη στελεχώσουν εκπαιδευτικοί με τις απαραίτητες γνώσεις Ψυχολογίας, Παιδαγωγικής, Κοινωνιολογίας, Επαγγελματικού Προσανατολισμού που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με γνωστικές ενότητες όπως: αυτογνωσία, λήψη απόφασης, ορθή και υπεύθυνη πληροφόρηση, πηγές επαγγελματικής πληροφόρησης, παράγοντες που επηρεάζουν την εκλογή επαγγέλματος, ανεργία, συνδικαλισμός, απεργία, θεωρίες επαγγελματικής εξέλιξης.

Τα υπάρχοντα πανεπιστημιακά Τμήματα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας θα μπορούσαν ίσως να εμπλουτίσουν το πρόγραμμα των μαθημάτων τους με το γνωστικό αντικείμενο του επαγγελματικού προσανατολισμού ή με όποιο ή όποια άλλα κριθούν απαραίτητα για την προετοιμασία εκπαιδευτικών που θα μπορούσαν να αναλάβουν την κάλυψη θεμάτων όπως αυτά που προαναφέρθηκαν.

Χρειάζονται όμως και άτομα με ειδικές γνώσεις για τον κόσμο των επαγγελματιών και την αγορά εργασίας που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν συνδιαστικά με το έντυπο πληροφοριακό υλικό το οποίο διανέμεται στους μαθητές και στις μαθήτριες βάσει του αναλυτικού προγράμματος και οι οποίοι θα μπορούσαν να κάνουν όποιες αναγκαίες διευκρινίσεις και να απαντήσουν σε τυχόν απορίες των παιδιών.

Στην συμβουλευτική λειτουργία του ΣΕΠ που γίνεται σε ατομική βάση δεν θα σταθώ καθόλου. Είναι όμως και αυτή μια ακόμη όψη αυτής της δραστηριότητας που σε άλλες χώρες την έχουν λάβει σοβαρά υπόψη.

Στην τελευταία εικοσαετία έγινε, κατά την άποψή μου, ένα σημαντικότατο πρώτο βήμα μπροστά στα εκπαιδευτικά δρώμενα της Ελλάδας με την θεσμοθέτηση της εισαγωγής του Σχολικού και Επαγγελματικού Προσανατολισμού στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Είναι η πρώτη φορά που το σχολείο επιχειρεί δειλά να «μιλήσει» στα παιδιά για θέματα που συνδέονται με την πραγματικότητα του κόσμου στον οποίο θα ζήσουν. Και αυτό αποτελεί μια εκπαιδευτική υποχρέωση που δεν επιτρέπεται να αγνοήσουμε. Υπάρχει ένας καταγιγισμός πληροφόρησης για διάφορα θέματα στα σχολεία μας σήμερα. Κάποιες από αυτές τις γνώσεις θα χρησιμεύσουν στη μελλοντική ζωή των μαθητριών και των μαθητών μας και κάποιες άλλες θα αποδειχθούν, ίσως, τελείως άχρηστες από την οπτική γωνία της μεταβίβασης της μάθησης. Ίσως είναι και αυτό ένα θέμα που θα πρέπει να μας απασχολήσει. Δεν είναι δυνατόν όμως να πάει χαμένη και να αποδειχθεί άχρηστη είτε γνώση που μας βοηθάει να αποκτήσουμε πληροφορίες για το περιβάλλον μας είτε προβληματισμός που μας επιτρέπει και μας ενθαρρύνει σε μια συνήθεια αυτοανάλυσης και αυτοκαθορισμού.

Ο επαγγελματικός προσανατολισμός είναι ένας πολυεπίπεδος, πολυπρόσωπος και, ως εκ τούτου, φιλόδοξος θεσμός. Το μεγαλύτερο πρόβλημά του - και δεν πιστεύω ότι θα μπορέσει να το ξεπεράσει ποτέ όσο οργανωμένα και συστηματικά και αν γίνεται - το δημιουργεί η ίδια η πραγματικότητα με την οποία ασχολείται. Κανένας και τίποτα δεν είναι δυνατόν να εξοπλίσει ένα δεκαπεντάχρονο ή δεκαοκτάχρονο παιδί με την αυτογνωσία, τη σοφία και τη γνώση ενός ιδιαίτερα πολυπρόσωπου κόσμου στον οποίο θα ζήσει, ώστε να μπορέσει να σχεδιάσει τη ζωή του. (Hayes and Hopson, 1972).

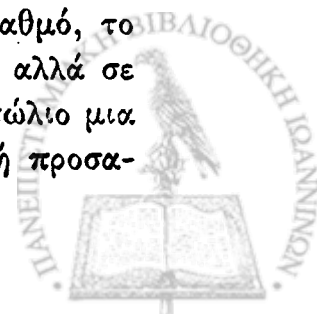
Σε πείσμα όμως ή εξ αιτίας αυτής της πραγματικότητας επιβάλλεται να κάνουμε κάποια πράγματα που θα βοηθήσουν τα παιδιά και θα τα προετοιμάσουν να πάρουν όχι σωστές ή λάθος εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις, αλλά επεξεργασμένες αποφάσεις. Ούτως ή άλλως τη ζωή μας τη ζούμε χωρίς δοκιμές και πρόβες. Το ελάχιστο που μπορούμε να κάνουμε είναι να βοηθήσουμε τις μαθήτριες και τους μαθητές μας να ζήσουν την εμπειρία αυτής της γοητευτικής πραγματικότητας «υποψιασμένοι», προβληματισμένοι και πληροφορημένοι στον βαθμό που αυτό είναι εφικτό.

Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίστηκε μέχρι σήμερα - και ίσως αναπόφευκτα - ο ΣΕΠ στο ελληνικό σχολείο μας δίνει το δικαίωμα να τον χαρακτηρίζουμε ως ένα υπερβολικά φιλόδοξο, για τα ελληνικά δεδομένα, στις επιδιώξεις του θεσμό που πολύ απέχει από το επίπεδο μιας ουσιαστικής ανταπόκρισης στους στόχους του.

Πρώτα τον εισηγάγαμε στα σχολεία και μετά σκεφτήκαμε - ό,τι και όσο σκεφτήκαμε - για τους τρόπους οργάνωσης και διεξαγωγής του.

Εκτός από όσα επισημάνθηκαν σ' αυτή τη σύντομη εισήγηση, κάποια άλλα προβλήματα που αντιμετωπίζει είναι οι εξαιρετικά λίγες ώρες που διαθέτουμε για τη διεξαγωγή του, η έλλειψη συντονισμού δραστηριοτήτων με άλλες αρμόδιες υπηρεσίες, εκτός του σχολείου, οι οποίες θα μπορούσαν να βοηθήσουν στη διεξαγωγή του, η επιτακτική ανάγκη εμπλουτισμού και εκσυγχρονισμού του πληροφοριακού υλικού που υπάρχει και της δημιουργίας καινούργιου, η επαρκέστερη στελέχωση του τομέα ΣΕΠ του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και των Διευθύνσεων και Γραφείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, η εύρεση χρηματικών πόρων για την υποστήριξή του.

Ένα τελευταίο και βασικότατο σημείο που θα ήθελα να θίξω σχετίζεται με μια γενικότερη αρνητική στάση απέναντι στον ΣΕΠ πολλών ατόμων εντός και εκτός του σχολείου η οποία καθόλου δεν βοηθά στην αναβάθμισή του. Πολλοί τον θεωρούν πολυτέλεια, πολλοί τον θεωρούν χάσιμο χρόνου. Ίσως στη δημιουργία αυτής της στάσης συνετέλεσε, σε μεγάλο βαθμό, το γεγονός ότι διαπραγματεύεται θέματα που μέχρι πριν λίγα χρόνια, αλλά σε μεγάλο βαθμό και σήμερα, δεν αποτελούσαν επαγγελματικό μονοπώλιο μια και παραδοσιακά το ρόλο της επαγγελματικής διαπαιδαγώγησης ή προσα-

νατολισμού ανελάμβανε ή δεν ανελάμβανε η οικογένεια του κάθε παιδιού με τις λίγες ή πολλές γνώσεις που διέθετε. Στις μέρες μας έχουμε ανάγκη από κάτι περισσότερο που θα γίνεται πιο εκλεπτυσμένα, οργανωμένα και συστηματικά και θα περιλαμβάνει το σύνολο της μαθητικής κοινότητας.

Έχω την αίσθηση ότι οι άνθρωποι που ασχολήθηκαν αυτά τα τελευταία είκοσι χρόνια στα ελληνικά σχολεία με τον ΣΕΠ αισθάνθηκαν αβοήθητοι και μόνοι. Και αν πραγματικά θέλουμε να τους βοηθήσουμε να πείσουν τις μαθήτριες και τους μαθητές τους, τους γονείς τους, τους/τις συναδέλφους τους στο σχολείο και πάνω απ' όλα τους ίδιους τους εαυτούς τους ότι πραγματικά κάνουν μια σημαντική εκπαιδευτική προσφορά - σε επίπεδο θεωρίας και πράξης - πρέπει να τους εξασφαλίσουμε όλες εκείνες τις προϋποθέσεις για να ανταποκριθούν σε μια καινούργια υποχρέωση του σχολείου που ξεφεύγει από τον παραδοσιακά γνωσιοκρατούμενο από το σχολικό εγχειρίδιο χαρακτήρα του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ζαννή-Τελιοπούλου, Κασσάνδρα και Σταθακοπούλου, Πηνελόπη «Το επαγγελματικό «προφίλ» των λειτουργών του Επαγγελματικού Προσανατολισμού στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, τεύχ. 30-31, Οκτώβριος και Δεκέμβριος 1994, σσ. 56-68.
- Hayes, J. and B. Hopson, *Careers Guidance: the role of the school in vocational development*, Heinemann Educational Books, 1972.
- Κασσωτάκης, Μιχάλης Ι., «Η αναγκαιότητα αναμόρφωσης του θεσμού του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, τεύχ. 34-35, Οκτώβριος και Δεκέμβριος 1995, σσ. 25-41.
- Σαμοιλίδης, Π.Α., «Τα στελέχη του ΣΕΠ», *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού*, τεύχ. 18-19, Οκτωβριος και Δεκέμβριος 1991, σσ. 11-13.

